

УДК 349.3

Т.В. Мусіюк,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти, ОНП «Право», Спеціальність 081 Право
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди
[https:// orcid.org 0000-0002-0952-0307](https://orcid.org/0000-0002-0952-0307)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ТА ПРАВА НА ОСВІТУ

Анотація. Актуальність теми соціального захисту дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, у контексті реалізації права на працю та права на освіту, зумовлена її безпосереднім зв'язком із фундаментальними правами людини та стратегічним розвитком майбутніх поколінь. Зазначена категорія дітей становить одну з найуразливіших соціальних груп, яка потребує посиленої уваги з боку держави та суспільства. Ефективна система соціального захисту є ключовим інструментом забезпечення базових прав – на життя, освіту, охорону здоров'я, професійне становлення та соціальну інтеграцію. Відсутність належної підтримки може призводити до дискримінації, бідності, маргіналізації та порушення прав дитини. Натомість своєчасне надання освітніх, професійних, психологічних, житлових ресурсів сприяє формуванню рівних можливостей, розвитку життєвих навичок, емоційного благополуччя та самореалізації. Інвестування у соціальний захист цієї категорії дітей є не лише виконанням міжнародних зобов'язань України, зокрема положень Конвенції ООН про права дитини, а й кроком у формування відповідального, освіченого та соціально активного громадянського суспільства.

Ключові слова: право соціального забезпечення, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування; соціальний захист, соціальні гарантії, право на працю, право на освіту, конституційні права.

Постановка проблеми. Проблематика соціального захисту дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, у контексті реалізації їхніх прав на освіту та працю набуває особливої гостроти в умовах сучасного українського суспільства. Попри наявність розвиненої нормативно правової бази на міжнародних зобов'язань, значна частина дітей цієї категорії продовжує стикатися з системними бар'єрами у доступі до якісної освіти, професійної підготовки та гідного працевлаштування. Недостатність комплексної підтримки на етапі переходу до самостійного життя нерідко спричиняє соціальну

ізоляцію, безробіття, емоційну нестабільність і порушення основоположних прав. Існуючі механізми соціального захисту потребують суттєвого вдосконалення з урахуванням індивідуальних потреб дітей, забезпечення міжвідомчої взаємодії та впровадження ефективних механізмів моніторингу. У зв'язку з цим актуальним є проведення комплексного аналізу чинної системи підтримки, виявлення її системних недоліків та розробка практичних рекомендацій щодо посилення гарантій реалізації права на освіту і працю для дітей, які залишилися без батьківської опіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, стали предметом наукових досліджень таких учених і фахівців, як О.М.Потопахіна, І.Я.Воронецька, Л.А.Князька, Ж.О.Бойко та ін. Проте, незважаючи на наявність окремих напрацювань, у сучасній українській науці соціального забезпечення досі бракує спеціальних комплексних досліджень, які б системно розкривали теоретичні та прикладні аспекти правового регулювання соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема у площині реалізації їхнього права на працю та права на освіту.

Постановка завдання. Метою цієї статті є комплексне дослідження механізмів соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у процесі реалізації їхніх конституційних прав на освіту та працю. Стаття спрямована на виявлення актуальних проблем, оцінку ефективності існуючих нормативно-правових та інституційних механізмів у сфері підтримки цієї вразливої категорії дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конвенція ООН «Про права дитини» [1] закріпила одну з ключових ідей міжнародного права: «...дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених в Статуті Організацій Об'єднаних націй...» [1, Преамбула]. Йдеться про формування особистості, яка сповідує цінності «...миру, гідності, терпимості, свободи, рівності та солідарності...» [1, Преамбула]. Ця концепція виходить за межі суто правового захисту дитини, підкреслюючи її активну роль як майбутнього учасника соціальних відносин. Вона визначає напрямки державної політики спрямованої на інтеграцію універсальних стандартів прав людини у національну практику. Ціннісні орієнтири Конвенції ООН «Про права дитини» [1] задають міжнародний стандарт виховання та соціалізації. Проте у національному контексті особливого значення набуває питання інтеграції дітей-сиріт, та дітей, позбавлених батьківського піклування, адже саме вони демонструють найбільший розрив між задекларованими принципами та реальною практикою. Як зазначає В.В.Кузьмін, ці діти мають «обмежений життєвий старт» через відсутність родинного виховання, що формує негативний соціальний досвід і знижує їхній потенціал для

успішної самореалізації. Вирішальним чинником інтеграції в суспільство є здатність до адаптації – уміння «...адаптуватись, долати труднощі, знаходити своє місце в житті...» [2, с.5], взаємодіяти з соціальним середовищем без конфліктів і внутрішнього дискомфорту. Саме така інтеграційна здатність є передумовою активної життєдіяльності.

Освіта, як інструмент соціального вирівнювання, відіграє ключову роль у подоланні стартової нерівності, однак діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, часто стикаються з освітніми труднощами, що виникають ще на етапі навчання у закладах освіти. Крім того, соціально-економічні бар'єри – відсутність навичок самостійного заробітку, фінансової грамотності, складання резюме та проходження співбесід – значно ускладнюють доступ до ринку праці [2, с.7]. Саме тому, на наш погляд, ефективна система соціального захисту має охоплювати не лише освітню підтримку, а й сприяти формуванню практичних життєвих компетенцій, необхідних для повноцінної інтеграції в суспільство.

Конституція України (ст. 52) проголошує рівність дітей у правах незалежно від походження чи обставин народження та покладає на державу обов'язок щодо їх утримання, виховання, що створює нормативну основу для формування політики соціалізації та інтеграції такої категорії дітей. Стаття 53 гарантує право на освіту, визнаючи повну загальну середню освіту як обов'язкову й безоплатну, а також забезпечуючи доступність усіх рівнів освіти в державних і комунальних закладах. Право на працю, закріплене у статті 43, охоплює «...можливість кожної особи заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку погоджується» [3]. Хоча Конституція не містить окремої норми щодо трудових прав дітей-сиріт, положення статті 52 передбачають створення державою умов для їх професійної підготовки, соціальної адаптації та працевлаштування. Таким чином, конституційні норми не лише декларують права, а й покладають на державу обов'язок забезпечувати їх практичну реалізацію через законодавчі, інституційні та програмні механізми [3].

Закон України «Про охорону дитинства» [4. ст. 1] визначає правові категорії дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що є основою для формування державної політики у сфері їх соціального захисту. Відповідно до статті 1, дитина-сирота – це особа, в якій померли або загинули батьки, тоді як до категорії дітей, позбавлених батьківського піклування, належать діти, які залишилися без опіки внаслідок позбавлення батьківських прав, визнання батьків недієздатними або безвісно відсутніми, перебування їх у місцях позбавлення волі, тривалої хвороби, розшуку, а також через обставини, пов'язані з військовими діями, окупацією територій чи відмову батьків від виконання своїх обов'язків. Закон також охоплює підкинутих дітей, без притульних дітей, дітей, батьки яких невідомі або перебувають у районах проведення антитерористичної операції. При цьому, Закон України «Про охорону

дитинства» [4] фіксує загальні обставини, пов'язані з війною, окупацією чи відмовою батьків від виконання обов'язків, але не деталізує статус батьків, які є військовополоненими чи цивільними заручниками. Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» [5] чітко визначає ці категорії, закріплюючи їх міжнародно-правовий статус відповідно до Женевських конвенцій. Таке формулювання залишає місце для певної правової невизначеності, оскільки для дітей таких осіб у Законі України «Про охорону дитинства» [4] немає окремої категорії, хоча фактично вони залишаються без батьківського піклування. З огляду на це, виникає потреба у гармонізації законодавства – інтеграції положень про дітей осіб, позбавлених свободи в наслідок збройної агресії, у Закон «Про охорону дитинства» [4] або розробки спеціальних норм щодо їхнього соціального захисту.

Враховуючи нерівні вихідні можливості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [2], а також наявні прогалини у правовому регулюванні їх соціального захисту, можна стверджувати, що загальний механізм державної підтримки цієї категорії дітей є недостатніми. Як слушно зазначає О.М. Потопахіна [6, с. 17], він має розглядатися як «додатковий», тобто такий, що передбачає спеціальні гарантії та пільги, які доповнюють базові умови захисту дітей. Такий підхід дозволяє більш адекватно врахувати нерівність стартових можливостей цієї категорії та обґрунтовує необхідність цільових заходів державної підтримки.

Разом із теоретичними напрацюваннями важливим джерелом для розуміння реального стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є статистичні дані, які, в свою чергу, засвідчують стабільно високий рівень кількості дітей цієї категорії. За інформацією Державної служби статистики України, станом на кінець 2017 року кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, становила 70 240 осіб, не враховуючи показники з тимчасово окупованих територій [7]. Згідно зі звітом ЮНІСЕФ, на початок повномасштабного вторгнення кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування становила 67 586 осіб [8, с. 9]. За даними Державної служби України у справах дітей, станом на 2024 рік на первинному обліку перебувало 61 932 дитини. Важливо зазначити, що наведені дані не охоплюють дітей, які перебувають у зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, що ускладнює формування повної картини та підкреслює необхідність комплексного моніторингу ситуації [9]. У період дії воєнного стану ситуація із забезпеченням прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, суттєво загострилася. З початку повномасштабного

вторгнення Російської федерації було виявлено близько 22 тисяч дітей, які втратили батьківську опіку внаслідок смерті чи загибелі батьків. [9, с. 41].

Наведені дані засвідчують, що війна стала додатковим фактором ризику, який актуалізує необхідність адаптації національних механізмів соціального захисту до кризових умов. Україна, як повноправний учасник міжнародної спільноти, несе відповідальність за дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав дитини, зокрема тих, хто залишився без батьківської опіки. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини у 1991 році, держава взяла на себе низку міжнародно-правових зобов'язань, що безпосередньо стосуються соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Конвенція закріплює право кожної дитини на особливе піклування та підтримку, а також на підготовку до самостійного життя суспільстві в дусі миру, гідності та рівності. Відповідно до статі 20 держава зобов'язана забезпечити спеціальний захист дітям, позбавленим сімейного середовища; статі 28–29 гарантують доступність і безоплатність освіти та розвиток особистих здібностей; стаття 32 передбачає захист від економічної експлуатації та встановлення безпечних умов праці; стаття 26 – право на соціальне забезпечення [1].

Міжнародні стандарти, закріплені у Конвенції ООН [1] задають універсальну рамку для захисту прав дітей їхня імплементація вимагає конкретизації у національному законодавстві. Сімейний кодекс України закріплює низку положень, що формують правову основу соціального захисту дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема в сфері реалізації їхніх прав на освіту та працю. Частина четверта статті 5 визначає, що держава бере під свою охорону кожную дитину цієї категорії, підтверджуючи обов'язок створити належні умови для життя, розвитку та інтеграції у суспільство. Стаття 248 окреслює права дітей, які перебувають в закладах охорони здоров'я, навчальних установах, прийомних сім'ях чи інших дитячих закладах, гарантує право на «...всебічний розвиток, виховання, освіти та повагу до людської гідності» [10], а також передбачає пільги при працевлаштуванні після завершення перебування у таких закладах [10]. Закон України «Про охорону дитинства» визначає механізми реалізації права на освіту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як складової їх соціального захисту. Відповідно до статті 19, держава гарантує доступність і безоплатність усіх рівнів освіти. Закон також передбачає повне державне утримання для учнів професійно-технічних закладів і здобувачів фахової передвищої та вищої освіти, включаючи стипендії, харчування та інші форми матеріальної підтримки Закон України [4]. У продовження положень щодо освітніх прав, цей закон визначає й правові засади реалізації права на працю для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Згідно зі статтею 24, держава зобов'язана створювати умови для їх гармонійного розвитку, підготовки до самостійного життя та праці. Стаття 25 закріплює гарантії працевлаштування після перебування у дитячих закладах чи навчанні у

державних і комунальних закладах освіти, що забезпечує перехід від освітнього етапу до трудової діяльності [4].

У контексті попередніх гарантій щодо освіти, важливим аспектом соціального захисту є забезпечення права на працю для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Держава виконує ключову гарантійну функцію, особливо після завершення їх перебування у дитячих закладах, прийомних сім'ях чи після закінчення навчання у державних і комунальних освітніх установах. Центральним елементом цього механізму є надання першого гарантованого робочого місця, яке не може бути змінене за ініціативою роботодавця протягом трьох років. У випадку неможливості забезпечення такого місця закон передбачає виплату грошової компенсації з державного або місцевого бюджету, що гарантує реалізацію трудових прав та сприяє соціальній інтеграції цієї категорії дітей [11, ст. 4].

У той же час, як слушно зазначає О.М. Потопахіна, гарантії працевлаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування залишаються здебільшого декларативними через відсутність чітких механізмів реалізації. Автор наголошує, що ефективність цих норм можлива лише за умови встановлення конкретної відповідальності органів праці, соціальної політики та керівників закладів за невиконання обов'язку щодо працевлаштування, що забезпечить реальну дієвість правових гарантій та сприятиме соціальній інтеграції цієї категорії молоді [6, с. 15].

І.Я. Воронецька в своїй роботі акцентує у вагу на тому, що в Україні й досі трапляються численні порушення трудових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Серед найбільш поширених негативних практик фіксуються укладання усних договорів, недотримання встановленого режиму праці неповнолітніх на важких і шкідливих роботах. Для мінімізації таких порушень авторці доцільним видається запровадження типової форми письмового трудового договору, що укладається щонайменше у трьох примірниках: для роботодавця, працівника та органу опіки й піклування. Важливим елементом контролю має стати регулярна перевірка органами опіки дотримання умов договору та оперативне реагування неправомірні дії роботодавців [12, с. 201]. Також на стороні цієї позиції виступає А.В. Баран [13, с. 8]. Узгодженість цих наукових підходів підкреслює актуальність проблеми. Водночас така стратегія може створювати додаткове адміністративне навантаження на органи опіки та знижувати гнучкість ринку праці, особливо для роботодавців малого бізнесу. Таким чином, зазначений підхід є важливим кроком у напрямі інституційного захисту трудових прав дітей-сиріт, проте потребує комплексного доповнення іншими механізмами контролю та стимулювання роботодавців.

Заохочення роботодавців в контексті забезпечення правових гарантій уразливих категорій дітей – ще один крок до створення системи соціального

захисту, що поєднує правові гарантії з практичними механізмами інтеграції у суспільство. В цьому контексті слід зазначити, що роботодавцю, який працевлаштовує таких осіб за направленням центру зайнятості строком не менше ніж на два роки, компенсуються витрати на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Ця компенсація здійснюється щомісячно але не може перевищувати подвійного мінімального страхового внеску [14, п.4]. Цей механізм зменшує фінансове навантаження на роботодавців і водночас забезпечує реалізацію трудових прав соціально вразливих категорій, сприяючи їхній професійній адаптації та соціальній інтеграції.

Ще одним перспективним напрямком в сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на думку Л.А. Князької стане використання досвіду Республіки Польща. Погоджуючись з позицією авторки, зазначимо, що позитивним прикладом є часткове делегування повноважень у справах цієї категорії дітей громадським організаціям. Така перспектива дозволяє не лише розширити інституційні можливості системи соціального захисту, а й забезпечити більш гнучке реагування на потреби дітей. Для України авторка пропонує започаткувати співпрацю між органами влади та неурядовими інституціями шляхом замовлення громадських завдань у сфері соціального захисту. Це сприятиме підвищенню ефективності державної політики та забезпечить більш гнучке та адресне реагування на потреби соціально вразливих категорій [15, с. 68].

Ж.О. Бойко у своїй роботі обґрунтовує необхідність створення моніторингового агентства, яке оцінювало б як короткострокові результати діяльності суб'єктів державної політики у сфері утримання та виховання дітей-сиріт, так і довгострокові наслідки їх соціалізації. Такий орган мав би відстежувати успішність навчання, працевлаштування, створення сім'ї та інші аспекти інтеграції вихованців, а узагальнені дані слугували б основою для коригування державної політики [16, с. 9]. На нашу думку, створення окремого агентства не гарантує автоматичного підвищення ефективності соціального захисту. Замість створення окремого органу доцільно розширити повноваження наявних інституцій, додавши їм функції системного моніторингу.

Висновки. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у сфері реалізації їхніх прав на освіту та працю становить багаторівневий правовий інститут, що поєднує міжнародні стандарти, національне законодавство та практичні механізми інтеграції у суспільство. Попри наявність розвиненої нормативно-правової бази, гарантії здебільшого залишаються декларативними через відсутність ефективних механізмів контролю та відповідальності. Додатковим викликом стала війна, яка суттєво загострила проблему та актуалізувала потребу адаптації системи соціального захисту до кризових умов.

У цьому контексті особливого значення набуває поєднання правових гарантій із практичними інструментами підтримки, такими як:

- 1) стимулювання роботодавців;
- 2) контроль за укладанням письмових трудових договорів;
- 3) делегування окремих повноважень у справах дітей громадським організаціям;
- 4) розширення моніторингових функцій існуючих інституцій.

Ефективність державної політики у цій сфері можлива лише за умови комплексного підходу, спрямованого на забезпечення рівних можливостей, професійної адаптації та соціальної інтеграції дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у суспільство.

Література

1. Про права дитини: Конвенція ООН. Організація Об'єднаних Націй. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789 XII від 27.02.91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_021;
2. Кузьмін В.В. Теоретичний аналіз проблеми інтеграції у суспільство дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: соціально-психологічний аспект. Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. Педагогіка і психологія. № 1. 2017. С 3–8. URL : <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8f199913-84be-4575-83cb5fec5bd/34e5e/content>;
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 1996 № 254к/96-ВР URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>;
5. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26.01.2022 № 2010-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text>;
6. Потопахіна О.М. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук 12.00.05. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2008. 20 с. URI : <http://hdl.handle.net/11300/1690>;
7. Кількість усиновлених дітей¹: Держ.служб.стат. України. URL:https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/oz_rik/oz_u/vsunovlennia_06_u.html;
8. Діти і війна в Україні: про становище дітей із сімейних форм виховання та інституційних закладів: Аналітичний звіт № 1. UNICEF. Київ 2022. 63 с. URL : https://www.unicef.org/ukraine/media/26731/file/UNICEF_CiACmonitoring%20report.pdf;
9. Публічний звіт Голови Державної служби України у справах дітей Петра Добромільського про підсумки діяльності за 2024 рік. Державна служба України у справах дітей. 2024. 62 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17civik2018/zvit_2024/zvit_child_/2024_b.pdf;
10. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>;
11. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>;
12. Воронецька І.Я. Юридичні гарантії працевлаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вісник академії адвокатури України. Право: наука і практика. Число 2(25). Київ. 2012. С. 200–202. URL :https://shron1.chtyvo.org.ua/Visnyk_Akademii_advokatury_Ukrainy/2012_N3_25.pdf;
13. Баран А.В. Права дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні: проблеми реалізації та захисту. Актуальні проблеми

правознавства. Вип. 1. 2016. С. 5–8. URL : <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1/1>. **14.** Про затвердження Порядку надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.02.2023 № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/124-2023-%D0%BF>; **15.** Князька Л.А., Порівняльний аналіз соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні та республіці Польща. Трудове право; право соціального забезпечення. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2019. Вип. 2. С.63- 69. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/992631.pdf> DOI 10.33244/2617-4154.2.2019.63-69; **16.** Бойко Ж.О. Реалізація державної політики у сфері утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні. Дис. на здобуття наук. ступ. доктора філософії. Спеціальність 281. Публічне управління та адміністрування. Харківський національний ун.- т. ім. В.Н.Каразіна. Харків. 2025. 284 с. URL: https://karazin.ua/storage/staticcontent/source/documents/aspirantura/zakhysty/bojko_sz/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%91%D0%BE%D0%B9%D0%BA%D0%BE.pdf

SOCIAL PROTECTION OF ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE IN THE EXERCISE OF THE RIGHT TO LEGAL AND THE RIGHT TO EDUCATION

T. Musiyuk

Abstract. The social protection of orphans and children deprived of parental care, in the context of exercising their constitutional rights to education and work, is one of the most urgent challenges for modern Ukrainian society. The purpose of this article is to provide a comprehensive analysis of the mechanism of social protection for this vulnerable category of children, with particular emphasis on the realization of their rights to education and employment/ The material of study includes international legal instruments, such as the UN Convention on the rights of the Child, national legislation of Ukraine (Family Code of Ukraine, law of Ukraine «On Childhood Protection», and the Law «On Ensuring Organizational and legal Conditions for social Protection of Orphans and Children Deprived of Parental Care») as well as statistical data from the State Statistics Service of Ukraine, UNICEF reports, and works of Ukrainian researchers.

Result and conclusion. The study's results show that, despite a well-developed legal framework, the guarantees of social protection remain largely declaratory. Numerous systematic barriers persist in practice, including limited access to quality education, insufficient vocational training, and difficulties in obtaining decent employment. The war has become an additional risk factor, significantly increasing the number of children who have lost parental care and exacerbating the challenges of ensuring their rights. The analysis of scientific literature emphasizes the importance of combining legal guarantees with practical mechanisms, such as the introduction of written employment contracts, regular monitoring by guardianship authorities, and financial incentives for employers who hire vulnerable youth. A comparative analysis with Poland's experience demonstrates the effectiveness of delegating certain functions to non-governmental organizations, enabling more flexible and targeted responses to children's needs.

Keywords. Social Security rights, orphans, children deprived of parental care, social protection, social guarantees, right to work, right to education, and constitutional rights.